

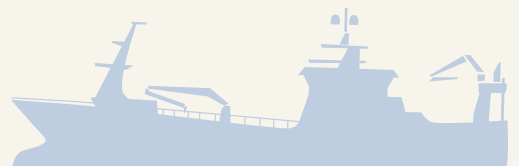
Din roll:
Miljöföreträdare

ROLLSPEL

Intressekonflikter i fiskepolitiken

Det politiska spelet kring fisket i Östersjön innehåller hårda förhandlingar mellan olika aktörer och kompromisser mellan olika intressen. I detta rollspel får ni själva förhandla om tre aktuella fiskepolitiska frågor.

Foto: Ellen Bruno

Stockholms
universitet

Detta rollspel bygger på verkliga frågor och aktörer. Börja med att läsa bakgrunden och frågorna ni ska diskutera. Förbered sedan dina argument utifrån den roll du har fått. Längst bak finns en lista med begrepp som du behöver ha koll på.

BAKGRUND

Varje år bestämmer EU hur stora fiskekvoter som ska gälla för Östersjön, alltså hur mycket som får fiskas av de kommersiellt viktigaste fiskbestånden. Ibland beslutar EU också om andra regler för fisket, till exempel fiskeförbud under vissa perioder.

Fiskekvoterna – som också kallas ”fiskemöjligheter” – förhandlas fram vid ett möte mellan EU-ländernas ansvariga ministrar i Luxemburg i oktober varje år. Där diskuterar ministrarna ett förslag som tagits fram av EU-kommissionen.

Förslaget bygger på ett vetenskapligt underlag från Internationella havsforskningsrådet (ICES), som uppskattar hur mycket fisk det finns i havet. Förslaget tar också hänsyn till sociala och ekonomiska faktorer och ibland även till miljöaspekter.

Sill, eller strömming som den kallas norr om Kalmar, är en av de vanligaste fiskarterna i Östersjön, räknat i mängden biomassa. Den spelar en viktig roll i ekosystemet eftersom många andra djur är beroende av den som föda. Den har länge varit viktig för lokalt fiske och hör till det som fiskas efter allra mest i Östersjön.

UPPGIFT: ROLLSPEL!

Tänk er att ni sitter tillsammans i en debatt eller ”hearing” i Sverige, där olika intressegrupper bjudits in för att ge synpunkter och diskutera tre aktuella frågor för fisket. Ni representerar olika intresseorganisationer och ska försöka övertyga beslutsfattare med era argument.

Frågorna ni ska diskutera är:

1. Sänkta kvoter för sill/strömming

Förslag från EU-kommissionen.

2. Utflyttad trålgräns

Förslag från den svenska regeringens nya havsproposition.

3. Säkerhet

Hur kan Sverige öka beredskapen för livsmedel i en orolig tid?

DE TRE FRÅGORNA PÅ AGENDAN

1. Sänkta kvoter på sill/strömming

Bestånden av strömming i centrala Östersjön och Bottniska viken är nu lägre än någonsin. Inom EU:s fiskeripolitik finns en nödbroms (artikel 4.6 i EU:s fleråriga förvaltningsplan för Östersjön). Den säger att om det är mer än 5 procents risk att ett fiskbestånd hamnar under en kritisk gräns (kallad B_{lim}), där fiskarna är så få att de får svårt att föröka sig, och beståndet därmed riskerar kollaps, så ska fisket stoppas. Regeln kan också användas för att sänka en kvot rejält, även om fisket inte stoppas helt.

När man fiskar med pelagisk trål fångas skarpsill ofta samtidigt som sill/strömming. Nu är bestånden av sill/strömming väldigt låga, medan beståndet av skarpsill bedöms vara i bättre skick. Detta gör att sill/strömming blir en så kallad *choke species* – en art som kan tvinga fram stopp för fisket av en annan art, eftersom de fångas samtidigt, med samma redskap.

För att undvika att allt fiske på skarpsill måste stoppas har EU-kommissionen därför föreslagit att fisketrycket på sill/strömming sänks kraftigt, men utan att det stoppas helt.

2. Utflyttad trålgräns

I den nya svenska havspropositionen föreslås att trålgränsen flyttas ut från 4 till 12 sjömil från kusten. Innanför trålgränsen får man inte fiska med pelagisk trål, det vill säga en stor, flytande nätkasse som dras efter fartyget. Motiven för att flytta ut trålgränsen är att skydda den strömming som finns nära kusten, så att den inte fiskas bort. Det minskar risken att genetiskt skilda delbestånd försvinner. Man vill också att kustfisket ska ha tillräckligt med strömming kvar att fiska.

3. Öka svensk beredskap

I en tid av stor oro i omvärlden diskuteras hur Sverige skulle klara sig vid en allvarlig kris eller krig. Idag importerar vi nästan all den fisk vi äter, samtidigt som bara en liten del av den fisk som fångas i Sverige äts av människor. Av Sveriges fångster av sill/strömming och skarpsill i Östersjön, fångade av några få stora fiskefartyg, går ungefär 90 procent till fiskmjöl som mals ner i Danmark.

I regeringens nya livsmedelsstrategi betonas att fisk är viktig för vår hälsa. Samtidigt säger Livsmedelsverket att barn, unga och kvinnor i barnafödande ålder inte ska äta fet fisk från Östersjön (som strömming) mer än ett par gånger per år, på grund av höga halter av miljögifter.

DISKUTERA

Sätt er nu in i er rollperson och vad den tycker (se följande sidor). Diskutera sedan, utifrån den roll ni har, och förbered era argument inför "hearingen":

1. Vad skulle kraftigt sänkta fiskekvoter för sill/strömming innebära för er? Hur ställer ni er till förslaget?
2. Vad skulle en utflyttad trålgräns innebära för er? Hur ställer ni er till förslaget?
3. Vad anser ni behövs för att öka Sveriges livsmedelsberedskap med fisk från Östersjön?

Miljöföreträdare

DIN ROLLPERSON

Du är från en ideell miljöorganisation som arbetar för att skydda naturen och minska miljöpåverkan. Ni vill stoppa klimatförändringarna, bevara den biologiska mångfalden och främja hållbar utveckling, både på land och i havet. Ni är måna om social hållbarhet, med andra ord att samhället ska erbjuda goda levnadsvillkor för alla, vara jämlikt och inkluderande. Men ni kämpar också för att jordens ekosystem, inklusive havet och dess invånare (som fiskar) ska erkännas i sin egen rätt, det vill säga för det värde de har i kraft av sin existens, oberoende av deras nytta för människan.

DINA ARGUMENT

1. Sänkta kvoter på sill/strömming

Så här tycker du:

- Sänkta kvoter är nödvändiga för att minska risken för att sill/strömmingsbestånden kraschar, såsom sillen gjorde i västra Östersjön på 2010-talet och i Nordsjön på 1970-talet. Sänkta kvoter bör inte gälla bara under ett år, utan så länge som det behövs, tills bestånden vuxit sig starka igen.
- Det finns goda erfarenheter från Nordsjön och även runt Island, där kraftigt reducerade sillbestånd återhämtade sig, tack vare fiskestopp och sedan kraftigt reglerade kvoter. I Nordsjön tog det 5 år av totalstopp och för Islandssillen tog det 30 år. Men det visar att det går, med politisk vilja.
- Om kvoterna för sill/strömming sänks nu – innan det är för sent – kanske sänkningen inte behöver pågå jättelänge. Men om sänkningen dröjer kan det bli som i Nordsjön med ett stopp i minst 5 år, eller ännu värre, som med Islandssillen, vars fiske var stängt i 30 år.
- Ett exempel som ofta nämns som varnande är torsken i västra Östersjön (väster om Bornholm), där bestånden minskade och minskade. Till slut fick det fisket stängas. Där finns nu sedan 2022 inget riktat fiske. Fortfarande (2025) syns endast svaga tecken på återhämtning.
- Även om försämrade miljöförhållanden på grund av klimatförändring, övergödning och miljögifter också påverkar fiskens utveckling, kommer det ta lång tid att få till förbättringar. Det ska vi arbeta för, men under tiden kan minskat fisketryck ge snabbast effekt.
- Om fiskbestånden kollapsar förstör vi inte bara för oss själva. Fiskarna och havsekosystemet är också värdefulla i sig, och vi människor har ingen självklar rätt att döda och förstöra dem.

Miljöföreträdare

2. Utflyttad trålgräns

Så här tycker du:

- Att flytta ut trålgränsen är ett bra verktyg för att skydda kustfisken.
- Kusten kallas ofta för "Östersjöns barnkammare" för att många arter föder sina ungar eller yngel kläcks där. Det är ett område med hög biologisk mångfald och bör därför skyddas från trålfiske, som hellre får ske längre ut.
- En utflyttad trålgräns hindrar för stora uttag nära kusten, och ger det småskaliga kustfisket en möjlighet till bättre lönsamhet då konkurrensen från de stora trålarna minskar.
- En utflyttad trålgräns bör kompletteras med andra fiskefria zoner, när det finns områden som behöver skyddas som ligger längre ut än 12 sjömil från kusten. Ett exempel är Finngrundan i Bottenhavet, ett grundområde där stora stim av strömming samlas, och dit trålarna söker sig för att fiska och tar upp alldeles för mycket.

3. Öka svensk beredskap

Så här tycker du:

- Fisk ska vara mat till människor, sjöfåglar, däggdjur och andra fiskar – inte bli till fiskmjöl. Det är viktigt att ta bättre hand om en gemensam, begränsad resurs.
- Småskaligt kustfiske bidrar till social hållbarhet på landsbygden, som kämpar med avfolkning och brist på arbetstillfällen och samhällsservice.
- För att säkerställa att det finns sill/strömming som mat till människor i en tid av kris eller krig föreslår vi att 50–75 procent av den svenska fiskekvoten avsätts till fisk som får växa upp i havet. Det vill säga vi låter bli att fiska upp den. På så sätt ser vi till att det finns tillräckligt mycket mat i havet på sikt. Denna andel skall tas från den pelagiska kvoten, inte från kustkvoten, eftersom det är viktigt att behålla småskaligt kustfiske. Dessutom är det i kris- eller krigstider bättre att ha ett större antal små fartyg, än ett fåtal jättestora. Kustkvoten är också såpass liten att den inte påverkar fiskbestånden på samma sätt som den pelagiska kvoten.

Vill du fördjupa din kunskap om din aktör och dess perspektiv kan du söka på t.ex. BalticWaters.org, FishSec.org och CCB.se.

BEGREPP

BEREDNING/FÖRÄDLING: Att utveckla en produkt från en råvara, t.ex. fiskprodukter från en hel fisk eller fiskfilé. Exempel på förädling av strömming är surströmming (inlagd och jäst) och böckling (rökt). En förädlad fiskprodukt ger bättre betalt än en ”rå” fisk.

BEREDSKAP: Att klara sig även när samhället inte fungerar som vanligt, till exempel i störningar i internationell handel, kris eller krig. Beredskapen kan gälla till exempel tillgång till livsmedel (mat), sjukvård och mediciner, dricksvatten och energi.

BESTÅND: En grupp fiskar av samma art som lever i ett visst område och som förvaltas tillsammans. T.ex. torsk i östra Östersjön, eller strömming i Bottniska viken.

DELBESTÅND: Mindre grupper av ett fiskbestånd, som inte har så mycket kontakt med varandra. De kan skilja sig åt i hur de vandrar eller var de leker, och ha unika anpassningar till miljön. Delbestånd kan skilja sig åt genetiskt, vilket gör dem unika, och skyddsvärda för den biologiska mångfaldens skull. Ett exempel är den så kallade ”slåttersillen” i Gävlebukten, som är mycket större än vanlig strömming. Vid ett för stort lokalt fisketryck kan ett helt delbestånd försvinna.

EU-KOMMISSIONEN: Ett EU-organ som föreslår nya regler och som ska se till att medlemsländerna följer lagar och förordningar. EU-kommissionen samlar också in och fördelar pengar. Från varje medlemsland finns en kommissionär med ett eget ansvarsområde. Gällande fiskeriförvaltningen kommer EU-kommissionen varje år med ett förslag kring fiskemöjligheter inför nästkommande år, som sedan diskuteras och beslutas av ministerrådet.

FISKMJÖL: Produkt som består av torkad, mald fisk eller fiskrens. Används ofta som proteinkälla för djuruppfödning, i exempelvis fiskodlingar och minkfarmer. Danmark är en stor producent av fiskmjöl. Även Finland har egna fabriker. Ingen fiskmjölproduktion finns i dagsläget (2025) i Sverige.

FÖRVALTNING: System för att styra en verksamhet, t.ex. fisket inom EU, med hjälp av ett antal regler och styrmedel, för att verksamheten ska fungera på ett ordnat sätt.

HAVS- OCH VATTENMYNDIGHETEN: Svensk myndighet som ansvarar för olika frågor och verksamheter som rör havet och vatten. Myndigheten delar varje år ut de fiskekvoter som Sverige blivit tilldelade genom EU:s gemensamma fiskeripolitik, till enskilda fiskare.

ICES: Internationella Havsforskningsrådet. En organisation som samlar forskare över hela världen för att diskutera havsfrågor i olika arbetsgrupper och organ. Inom EU:s fiskeriförvaltning spelar ICES en central roll då de, på beställning av EU-kommissionen, förser förvaltningen med ett underlag med bedömningar och prognoser över fiskemöjligheter för de olika fiskbestånden.

ITQ-SYSTEMET: Ett system där andelar av fiskekvoten för ett bestånd kan köpas och säljas mellan fiskare. I Sverige gäller detta enbart för det pelagiska fisket.

KVOT/FISKEKVOT: Den andel av den totala fiskemöjligheten för varje bestånd som tillfaller ett medlemsland inom EU. I Sverige är den särskilda så kallade kustkvoten en fast del av den nationella fiskekvoten, som ges till kustnära, småskaligt fiske. Kustkvoten är densamma (samma antal ton fisk) oavsett hur stor den nationella kvoten blir.

MILJÖGIFTER: Metaller och organiska ämnen som släpps ut i miljön och som skadar djur och växter. Ett exempel är dioxiner, en grupp starkt giftiga ämnen, som kan skada även människor. Foster och barn är extra känsliga. I Östersjön har stora mängder dioxiner släppts ut från bl.a. pappersbruk och smältverk. Ämnena är fettlösliga och återfinns därför i särskilt hög halt i feta fiskar, som strömming och lax. Därför rekommenderas barn, unga, gravida, ammande och de som vill bli gravida i framtiden att inte äta fet fisk från Östersjön mer än ett par gånger per år.

MINISTERRÅDET: EU-organ där ansvariga ministrar från de olika medlemsländerna samlas för att diskutera aktuella frågor och anta lagar. För fiskeriförvaltningen i Östersjön samlas ansvarig minister för fiskerifrågor i Luxemburg varje oktober, för att bestämma över fiskemöjligheterna för nästkommande år. Ministerrådet är kortversionen av det formella namnet Europeiska unionens råd (inte att blanda ihop med Europeiska rådet, som är någonting annat).

PASSIVA REDSKAP: Fiskeredskap som ligger stilla, såsom ett nät eller en bur, där fisk eller skaldjur fastnar av sig själva. Behöver inte dras efter ett fartyg eller aktivt manövreras på annat sätt av människor.

PELAGISKT TRÅLFISKE: Den del av fiskeflottan som fiskar pelagiskt med trål, dvs. fiskar i den fria vattenmassan (pelagialen) med en stor nätkasse (som kallas trål) som dras efter fartyget.

PELAGISK FISK: Den fisk som befinner sig i den fria vattenmassan (pelagialen) i ett hav eller en sjö. Dvs. inte fisk nära botten. Till pelagisk fisk räknas exempelvis sill/strömming och skarpsill.

SJÖMIL: Längdenhet för sjöfarten, som är knappt 2 km (1852 meter). Kallas även ”nautisk mil”.

SILL, STRÖMMING, SKARPSILL: Sill och strömming är samma art, men kallas för sill söder om Kalmarsund och strömming norr därom. Skarpsill är en annan, mindre art som är nära släkt med sillen. Både sill/strömming och skarpsill lever i stora stim i den fria vattenmassan (pelagialen) och kallas därför ”pelagiska”.

TRÅL: Fiskeredskap som är utformat som en nätkasse som dras efter ett fartyg och fångar den fisk och annat som hamnar i nätet. Det finns olika sorters trålar, t.ex. pelagisk trål som fångar fisk i den fria vattenmassan, och bottentrål som dras över havsbotten och fångar bottenlevande djur och annat.

TRÅLDRAG: Process när en trål dras i vattnet och sedan viras upp på ett fiskefartyg och lastar av fisken. Beroende på hur stor trålen är och hur länge den befinner sig i vattnet kan ett tråldrag ta olika lång tid och fånga olika mycket fisk.

TRÅLGRÄNS: En administrativ gräns, beslutad av Sverige, som förbjuder trålfartyg att bedriva trålfiske närmare än 4 sjömil från svenska kusten (ca 7,4 km). Längs vissa kuststräckor är den utflyttad till 12 sjömil (ca 22,2 km). Det finns förslag om att utöka trålgränsen till 12 sjömil längs hela ostkusten.

UTTAG: Den fisk som fiskas upp ur vattnet av ett eller flera fiskefartyg.

VANDRING: Fiskars regelbundna förflyttning mellan olika delar av havet, eller mellan hav och sötvatten, för att söka föda, leka eller övervintra. T.ex. vandrar lax från Östersjön upp i älvar för att leka, medan sill/strömming lekvandrar från öppna havet in till kusten.

VANDRINGSHINDER: Fysiska hinder i t.ex. en älv eller bäck, som försvårar eller helt stoppar vandrande fiskar och andra djur från att förflytta sig. Vanliga vandringshinder är dammar (i anslutning till vattenkraftverk) och vägtrummor (där vattendrag leds genom rör under en väg).